DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.15674338 ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନାଟ୍ୟକାର ରାମଶଙ୍କର

ରୁବିନା ପାତ୍ର

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର:

ମାନବ ସମାଜ କର୍ମମୟ ଜୀବନରେ ଯେତେବେଳେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ଖୋଜେ ଟିକିଏ ଅଶ୍ୱସ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ଚିତବିନୋଦନ ପାଇଁ ଖୋଜେ ଚିତବିନୋଦନକାରୀ ମାର୍ଗକୁ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଯାତ୍ରା, ପାଲା, ସୁଆଙ୍ଗ ଆଦି ଥିଲା ମାନବ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ନାଟକର ଉତ୍ପତ୍ତି, ନାଟକ ଦ୍ୱାରା ଜୀବନର ଉପଲବ୍ଧିକୁ ପ୍ରାପ୍ତ କରିହୁଏ । ଏହି ଶୀର୍ଷକରେ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ ନାଟକର ଆଦି ପର୍ଯ୍ୟାୟର କ୍ରମବିକାଶରେ ଭେଟିଦେଇଥିବା ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମତିସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ନାଟକରେ ଇତିହାସ ଓ ପୁରାଣକୁ ସେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି । ନାଟକରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିକାଶରେ ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ନାଟକ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ କରିଛି ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ବିବେକତ୍ତ୍ୱ, ସୂଚନାତ୍ମକତାର, କାଚିଂକାବେରୀ, ବନବାଳା, କଳିକାଳ, ବୁଢ଼ାବର ।

୧୮୮୧ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ମାସ ସାତ ତାରିଖ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ନାଟକାଭିନୟର ଇତିହାସରେ ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ଦିବସ । ଏହିଦିନ ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ରଚିତ 'କାଂଚିକାବେରୀ' (୧୮୮୦) ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକାଭିନୟ । 'କାଂଚିକାବେରୀ' ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ନ ହେଲେହେଁ ପ୍ରଥମ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଏବଂ ରାମଶଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟକାର ନ ହେଲେ ହେଁ ଯଥାର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଜନକ ।

ରାମଶଙ୍କର କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଦୀକ୍ଷିତପଡ଼ା ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ଦୀପିକାର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ପାଦକ ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା । ରାମଶଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଇଂରାଜୀ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ଏବଂ ଅତି ତରୁଣ ବୟସରେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଅଭାବ ହେତୁ ୧୮୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଟକରେ ବଙ୍ଗଳା 'ରାମଭିଷେକ' ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହେବାର ଦେଖି ତାଙ୍କ ମନରେ ଘୋର ଆଘାତ ଲାଗିଥିଲା ଏବଂ ସେହିଦିନ ଓଡ଼ିଆରେ ନାଟକ ଲେଖିବାର କଳ୍ପନା ତାଙ୍କ ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା । 'କାଂଚିକାବେରୀ'ତରୁଣ ରାମଶଙ୍କରଙ୍କର ସେହି ଶୁଭ ସଙ୍କଳ୍ପର ଅମୃତମୟ ଫଳ । 'କାଂଚିକାବେରୀ'ର କଥାବସ୍ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଐତିହାସିକ ନ ହେଲେହେଁ ଉତ୍କଳର ଗୌରବମୟ ଇତିହାସ ହିଁ ଏହାର ମୂଳଭିତି । ପୁରୁଷୋତମ ଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା କାଂଚିର ସାଲ୍ୱନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ପରାଜୟ ଏବଂ ତଦୀୟ କନ୍ୟା ରୂପାମ୍ବିକାଙ୍କର ପାଣିଗ୍ରହଣ ଘଟନାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଜନଶ୍ରୁତି ଓ ଲୋକ ପରମ୍ପରା ଅନୁକ୍ରମେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା କାଂଚିକାବେରୀ ଉପାଖ୍ୟାନ । ମାଦଳା ପାଂଜିର ବିବରଣୀରେ ଏହାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର ସୂଚିତ ହୋଇଅଛି । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କବି ପୁରୁଷୋତମ ଦାସ ଏହି ରୋମାଂଚକର କାହାଣୀ

ଯୋଗାଯୋଗ :
ଶ୍ରୀମତୀ ରୁବିନା ପାତ୍ର, ଅଧ୍ୟାପିକା,
ରମାଦେବୀ ମହିଳା ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଓଡ଼ିଶା
Email : rubina07022000@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-5938-582X

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୪.୦୩.୨୦୨୫	୧୧.୦୪.୨୦୨୫	୨୫.୦୫.୨୦୨୫	୧.୦୬.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ପାତ୍ର ରୁବିନା ;୨୦୨୫ । ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନାଟ୍ୟକାର ରାମଶଙ୍କର । ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ । ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା : ଗ, ପୃଷ୍ଠା :୩୭-୪୩ ।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at :
https://pracheenews.com/

DOI:
https://doi.org/10.5281/zenodo.15674338
Article No - BPP00308

ଏକ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ। ପୁରୁଷୋତମ ବ୍ୟାସଙ୍କ କାବ୍ୟ କଥାବସ୍ତୁକୁ ଭିତିକରି ବଙ୍ଗଳାର କବି ରଙ୍ଗଲାଲ ବାନାର୍ଜି ୧୮୭୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାହାଙ୍କ 'କାଂଚିକାବେରୀ' କାବ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ। 'କାଂଚିକାବେରୀ' ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ରଙ୍ଗଲାଲ ବାନାର୍ଜିଙ୍କ କାଂଚିକାବେରୀ କାବ୍ୟର କଥାବସ୍ତୁ ଉପରେ ଆଧାରିତ। କାଂଚିକାବେରୀ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ରାମଶଙ୍କର ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ନାଟକର ବିଷୟବସ୍ତୁ ରୂପେ ନିର୍ବାଚନ କରିବା ମୂଳରେ ଥିଲା ଏହାର ଅପୂର୍ବ ନାଟ୍ୟୋପଯୋଗିତା। ଏହା ସେପରି ଆଗରୁ ତିଆରି କରି ରଖାଯାଇଥିବା ଏକ ନାଟକୀୟ ଗଳ୍ପାଂଶ। ଏକ ସଫଳ ନାଟକ ପାଇଁ ଦରକାର ହେଉଥିବା ପ୍ରେମ, ପ୍ରଣୟ, ଯୁଦ୍ଧ, ଉତେଜନା, ଆକସ୍ମିକତା ଆଦି ବିବିଧ ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଗୋଟିକର ଏଥିରେ ଅଭାବ ନାହିଁ। ଶକୁନ୍ତଳା ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ନାଟ୍ୟ ରୂପ ଦେବା ପାଇଁ କାଳିଦାସଙ୍କୁ ବହୁତ ଶ୍ରମସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା। କିନ୍ତୁ ରାମଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଏଥିରେ କୌଣସି ମୌଳିକ ପରିବର୍ତନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ। ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଅତୀତ ଉତ୍କଳର ଏକ ପରମ ଗୌରବାବହ ଅଧ୍ୟାୟର ଉଦ୍‌ଘାଟନଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳୀୟ ଯୁବ ମାନସରେ ଦେଶାତ୍ମବୋଧର ଜାଗରଣ ଏଥିରେ ସହଜସାଧ୍ୟ। ତୃତୀୟରେ ଏଥିରେ ଭକ୍ତି ଓ ପୌରାଣିକ ଅଲୌକିକତାର ଅବତାରଣା ପାଇଁ ଅବସର ଥିବାରୁ ଏହା ଲୀଳା ଓ ଯାତ୍ରା ଦର୍ଶନରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଦର୍ଶନମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ।

'କାଂଚିକାବେରୀ' ନାଟକର ବସ୍ତୁନିର୍ବାଚନରୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ବିବେକତ୍ୱ ଓ ନିର୍ମାଣ କୁଶଳତାର ପରିଚୟ ମିଳେ। ସେ ନାଟ୍ୟକାର ରଙ୍ଗଲାଲ ବାବୁଙ୍କ 'କାଂଚିକାବେରୀ' କାବ୍ୟର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅମୂଳାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ହେଁ ନାଟକୀୟ ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଓ ସାମାନ୍ୟ କେତେକ ପରିବର୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି। ସୁଭଦ୍ରା ଚରିତ୍ର ସଂଯୋଜନା ଏବଂ ପୁରୁଷୋତମ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରଥମ ପରାଜୟର କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ ଅଟେ।

ଗଳ୍ପାଂଶ ବା କାହାଣୀ ନାଟକର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ହେଲେ ହେଁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତମ ଓ ଚିତାକର୍ଷକ କାହାଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲେ ଯେ ନାଟକ ହୋଇଗଲା ଏପରି ଭାବିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେଁ। କଥାବସ୍ତୁର ଯଥାର୍ଥ ଓ ସୁଷ୍ଠୁ ବିନ୍ୟାସ ଉପରେ ନାଟକର ସଫଳତା ବହୁ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ। 'କାଂଚିକାବେରୀ ନାଟକର ବସ୍ତୁ ବିନ୍ୟାସ ରାମଶଙ୍କର ଅପୂର୍ବ କଳାକୁଶଳତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି। ଏଥିରେ ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସଂସ୍କୃତ ନାଟ୍ୟାଦର୍ଶର ଅନୁସରଣ କରିଅଛିନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଫଙ୍ଗଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱଯଜ୍ଞ ନାମରେ ଦୁଇଟି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ।

ବନବାଳା:

'ବନବାଳା' ରାମଶଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ନାଟକ। ୧୮୮୨ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ମାସ ୨୧ ତାରିଖରେ ଏହା ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା। 'ବନବାଳା ଏକ କଳ୍ପନାଶ୍ରୟୀ ନାଟକ ଓ ଏହା ବସ୍ତୁନିର୍ମାଣ ଓ ଉପସ୍ଥାପନାରେ ସେକ୍‌ସ୍‌ପିୟରଙ୍କ 'The Tempest' ନାଟକର ଛାୟା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ। ଏଥିରେ 'Tempest' ନାଟକପରି ବହୁ ଚରିତ୍ରର ସମାବେଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରୀକ୍ ନାଟକର ଐକ୍ୟନୀତି ଅନୁସୃତ ହୋଇଅଛି। 'Tempest' ନାଟକ ସଦୃଶ ଏହି ନାଟକର ଚରିତ୍ରସମୂହ ମଧ୍ୟ ତିନିଗୋଟି ପକ୍ଷରେ ବିଭକ୍ତ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ପକ୍ଷ ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଶେଷରେ ପରାଭୂତ ଓ ଅପଦସ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । 'The Tempest' ନାଟକର ଅନୁକରଣରେ ମଧ୍ୟ 'ବନବାଳା' ନାଟକରେ ମନ୍ତ୍ର ବା ଯାଦୁବିଦ୍ୟାକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଛି। 'ବନବାଳା' ନାଟକର ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ Tempest' ନାଟକର ଚରିତ୍ରାନୁକରଣରେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି। ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ ଚିତ୍ରସେନ ପ୍ରଷ୍ପୋରୋଙ୍କ ସହିତ, ତଦୀୟ ଦୂତ ଶତବୁଦ୍ଧି ଏରିଏଲ୍‌ଙ୍କ ସହିତ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜା ନାଗେଶ ଆଂଟୋନିୟଙ୍କ ସହିତ, ତଦୀୟ ଦୂତ ବୀରଚନ୍ଦ୍ର ଫର୍ଦ୍ଦିନାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ, ରାକ୍ଷସରାଜ ବିରୁପାକ୍ଷ ନେପଲ୍‌ସର ରାଜା ଆଲୋନ୍‌ସଙ୍କ ସହିତ ଏବଂ ନାଗେଶଙ୍କ କନ୍ୟା ବନବାଳା ମିରନ୍ଦାଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନୀୟା। ଏହାଛଡ଼ା ନାଟକର ଘଟଣାସ୍ଥଳ ମନ୍ତ୍ରଆବଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବ ନଗର ହେଉଛି Tempest' ଏନ୍‌ଚାଂଟେଡ୍ ଆଇଲସ। ବନବାଳଙ୍କର ରୀତିନୀତି ଓ କ୍ରିୟାକଳାପ, ଶତବୁଦ୍ଧିଙ୍କ ବୀରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନିଜ ସୈନ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଅପସାରଣ, ବନବାଳା ଓ ବୀରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରେମ ପରୀକ୍ଷା ଆଦି ଘଟଣା ମଧ୍ୟ 'ଟେମ୍ପେଷ୍ଟ' ନାଟକରୁ ଅନୁସୃତ ହୋଇଅଛି। ଏ ସମସ୍ତ ଆହରଣ ସତ୍ତ୍ୱେ 'ବନବାଳ' ମଂଚ ସଫଳତା ଲାଭରେ ସମର୍ଥ ହୋଇନଥିଲା। ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ବିଷୟବସ୍ତୁର ଜଟିଳତା। ଯଥାର୍ଥରେ ବିଷୟବସ୍ତୁଗତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଟେମ୍ପେଷ୍ଟ ନାଟକର ଘଟଣାଗତ ଐକ୍ୟ ଓ ଅର୍ଥସୁଗମତା 'ବନବାଳା'ରେ ବିରଳ। ଟେମ୍ପେଷ୍ଟର ମିରନ୍ଦା ସେକ୍‌ସପିୟରଙ୍କର ଏକ ଅପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟି। ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ସେକ୍‌ସପିୟର ମିରନ୍ଦାର ଯେଉଁ କଲ୍ୟାଣୀ ଓ କାରୁଣ୍ୟମୟୀ ନାରୀମୂର୍ତି ନିର୍ମାଣ କରିଛନ୍ତି ରାମଶଙ୍କରଙ୍କ ବନବାଳା ତା' ନିକଟରେ ଏକ ନିର୍ଜୀବ କାଷ୍ଠ ପିତୁଳା ବା ଛାୟା ମାତ୍ର। କେବଳ ହାହାକାର କଲେ କିମ୍ବା ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ଢ଼ାଳିଲେ ଯେ କରୁଣରସର ସଂଚାର ହୁଏ ନାହିଁ, 'ବନବାଳା' ଏହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ। ନାଟ୍ୟ ସଂଳାପରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତତା ଓ ସୂଚନାତ୍ମକତାର ଅଭାବ, ଅନାବଶ୍ୟକ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି, ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବପ୍ରବଣତା ଏବଂ ନୀତିଶିକ୍ଷା ଦାନର ପ୍ରଲୋଭନ

ଇତ୍ୟାଦି ନାନା କାରଣରୁ 'ବନବାଳା' ନାଟକ ଏକ ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ କଳାସୃଷ୍ଟିର ଗୌରବ ଲାଭରୁ ବଂଚିତ ହୋଇଛି ।

କଳିକାଳ:

ଉପାଖ୍ୟାନାମୂଳକ ନାଟକ 'ବନବାଳା'ର ଅସଫଳ୍ୟରେ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରାମଶଙ୍କର ବଙ୍ଗଳାର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ସାମାଜିକ ନାଟ୍ୟକର ଦୀନବନ୍ଧୁ ମିତ୍ରଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣରେ ସାମାଜିକ ନାଟକ ରଚନାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ । 'କଳିକାଳ' ନାଟକ ଏହି ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ଫଳ । ଏହା ୧୮୮୩ ମସିହାରେ ରଚିତ ହୋଇ ସେହିବର୍ଷ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । 'କଳିକାଳ'ର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ଲୋକଶିକ୍ଷା ଓ ସମାଜ ସଂସ୍କାର । ତେଣୁ ଏହା ନାଟ୍ୟଧର୍ମୀ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରଚାରଧର୍ମୀ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଏଥିରେ ସୁରାପାନ ଓ ବେଶ୍ୟାବୃତିର ବିଷମୟ ପରିମାଣ ଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି । ହାସ୍ୟ ରସର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ହେତୁ ଏହାକୁ ପ୍ରହସନ ବୋଲି ନାମିତ କରାଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଏହା ଏକ ପ୍ରହସନ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟକ ପରି ଏହା ପାଂଚ ଅଙ୍କରେ ବିଭକ୍ତ ଏବଂ ଏହାର ପରିଣତି ଦୁଃଖାନ୍ତକ । ତେଣୁ ଏହାକୁ ଏକ ଉପନାଟକ ବୋଲି କହିବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ । ସ୍ଥୁଳ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବାହୁଲ୍ୟ ଏହାକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଯାତ୍ରାଧର୍ମୀ କରି ପକାଇଛି । ହାସ୍ୟରସର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ ହେଉଛି ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ବିକୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିର ଏହି ପରମ୍ପରା ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁ କାଳ ଯାଏ ଅନୁସୃତ ହୋଇଅଛି । 'ବନବାଳା' ପରି ଏକ ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ନାଟକର ଅସଫଳତାରେ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ନାଟ୍ୟକାର ତତ୍କାଳୀନ ଲୋକ ରୁଚିକୁ ଚାହିଁ ଏପରି ଏକ ନାଟକ ରଚନାରେ ପ୍ରବୃତ ହୋଇଥିବା ମନେ ହୁଏ । ଏହି ନାଟକରେ ଖୋଲା ରଙ୍ଗମଂଚରେ ମଦ୍ୟପାନ ଭୋଜନ ଓ ହତ୍ୟା ଆଦି ଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିବାରୁ ନାଟ୍ୟକାର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଟ୍ୟ ରୀତି ପ୍ରତି ଅଧିକ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ସୂଚିତ ହୁଏ । ମୂଳତଃ 'କଳିକାଳ' ରଙ୍ଗମଂଚରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅର୍ଜନ କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହାର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ନୁହେଁ ।

ବୁଢ଼ାବର:

'କଳିକାଳର'ର ମଂଚ ସାଫଲ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ରାମଶଙ୍କର 'ବୁଢ଼ାବର' ନାମକ ଏକ ପ୍ରହସନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ୧୮୯୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଏହା ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରେ ବୃଦ୍ଧ ବିବାହର କୁପରିଣାମ ଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ପରେ କେତେ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାମଶଙ୍କର ନାଟକ ରଚନାରୁ ନିବୃତ ରହିଥିଲେ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ନବଆରବଧ ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହି ସେ ନାଟ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅବକାଶ ପାଇ ନଥିଲେ । ଏହାଛଡ଼ା ନାଟକାଭିନୟ ପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ ଦଳଟି ଗଢ଼ିଥିଲେ ତାହା ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲା ଏବଂ ସଙ୍ଗଠିତ ନାଟ୍ୟଦଳ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ରଙ୍ଗମଂଚର ଅଭାବ ନାଟକ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଓକିଲାତି ସୂତ୍ରରେ ଏହି ସମୟରେ ରାମଶଙ୍କରଙ୍କର କଟକ ଜିଲ୍ଲା କୋଠପଦା ମଠର ମହନ୍ତ ଦୈତାରି ରଘୁନାଥ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ହୁଏ । ରଘୁନାଥଙ୍କ ନାମ ଓଡ଼ିଆ ରଙ୍ଗମଂଚ ଓ ନାଟ୍ୟକଳା ଇତିହାସରେ ଅମରାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ । କାରଣ ସେ ୧୮୮୫ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାୟୀ ରଙ୍ଗମଂଚ ନିର୍ମାଣ କରି ନାଟକାଭିନୟ ତଥା ନାଟକ ରଚନାର ପଥ ସୁଗମ କରିଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରାମଶଙ୍କର ପୁନରାୟ ନାଟକ ରଚନାରେ ପ୍ରବୃତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ପରବର୍ତୀ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ଏହିଠାରେ ହିଁ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବଙ୍ଗଳା ପୌରାଣିକ ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିବାର ଦେଖି ଧର୍ମମୂଳକ ଓ ପୌରାଣିକ ନାଟକ ପ୍ରତି ଉତ୍କଳୀୟ ଜନତାର ପାରମ୍ପରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଅନୁରାଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ରାମଶଙ୍କର ପୌରାଣିକ ନାଟକ ରଚନାରେ ପ୍ରବୃତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୌରାଣିକ ନାଟକ 'ରାମବନବାସ' ୧୮୯୧ରେ ରଚିତ ଓ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା ।

ରାମ ବନବାସ:

'ରାମ ବନବାସ'ର କଥାବସ୍ତୁ ବାଲ୍ମିକିକୃତ ରାମାୟଣ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ବିଷୟବସ୍ତୁ ସୁପରିଚିତ ଓ ସୁବିଜ୍ଞାତ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ଏଥିରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର କଳ୍ପନା ବିଳାସ ପାଇଁ ଅବକାଶ ନ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ହେଲେହେଁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଉପସ୍ଥାପନା କୌଶଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶଂସା ଯୋଗ୍ୟ । ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘଟଣା ସ୍ଥଳକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଓ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ସୀମିତ କରି ରଖିବା ଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ର ନାଟକଟିକୁ ସେ ଏକ ନିବିଡ଼ ଐକ୍ୟ ଛନ୍ଦରେ ଛନ୍ଦିତ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ନାଟକ ଅଭିନୟର ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟରେ ହିଁ ଭାବୀ ଅମଙ୍ଗଳର ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ଦଶକ ପ୍ରାଣରେ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଓ କୌତୁହଳର ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି ଏବଂ ନାନା ଉତ୍‌ଥାନ ପତନ ମଧ୍ୟରେ ନାଟକୀୟ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ପରିଣତି ଆଡକୁ ଅଗ୍ରସର କରାଇ ନିଆଯାଉଛି । ଅବାନ୍ତର ପତନ ସମାବେଶ କିମ୍ବା ଅନବାଶ୍ୟକ ଚରିତ୍ରର ଅବତାରଣା ଦ୍ୱାରା ନାଟକର ଐକ୍ୟ ଓ ସଂହତି ବିଛିନ୍ନ ହୋଇନାହିଁ । ସକଳ ପ୍ରକାର ଅଲୌକିକତା ଓ ଅତିମାନବିକତାରୁ ମୁକ୍ତ ରଖିବା ଦ୍ୱାରା ନାଟକୀୟ ପରିବେଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ମାନବୀୟ ହୋଇଛି । ନାଟକଟିର ଦୁଃଖାନ୍ତକ ପରିଣତି

ସୁମଧୁର କରୁଣ ରସରେ ପ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠିଛି। ବିଧିର ବିଡମ୍ବନା ବା ଭାଗ୍ୟର କ୍ରୁର ଅଟ୍ଟହାସ ଓ ଚରମ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ହେତୁ ନାଟକଟି ଟ୍ରାଜେଡିର କୋଟୀକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛି। କିନ୍ତୁ ନାଟକର ଦୁଃଖାନ୍ତକ ପରିଣତିସତ୍ତ୍ୱେ ଗ୍ରୀକ୍ ବା ଇଂରାଜୀ ନାଟ୍ୟାଦର୍ଶ ଅନୁଯାୟୀ ଏହାକୁ ଏକ ଟ୍ରାଜେଡି ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, କାରଣ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଟ୍ରାଜେଡିର ଭୟଙ୍କରିତା ଏଥିରେ ନାହିଁ। ତାହାଛଡା ଏକ ନିଷ୍ଠୁର ନିୟତିର ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ଅନୁଶାସନ ଏହାର ନିୟାମକ ନୁହେଁ। ଦଶରଥଙ୍କ ଜୀବନର ଦୁଃଖ, ବେଦନା, ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ଭାଗ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ପାଇଁ ଏକ ନିର୍ମମ ନିୟତିର ବିଡ଼ମ୍ବନା ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱକୃତ କର୍ମ ହିଁ ଅଧିକ ଦାୟୀ। ଋଷି ଅଭିଶାପ କେବଳ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟମାତ୍ର। ଏକଥା ଦଶରଥ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଉକ୍ତିଚୟରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମିତ ହୁଏ। ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ନାଟ୍ୟକାର ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ହେଁ ଚରିତ୍ରଗୁଡିକର ମାନବିକ ଦିଗପ୍ରତି ସବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି। ତେଣୁ ସେଗୁଡିକ ଅତିମାନବିକ ନ ହୋଇ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାସ୍ତବ ଓ ମାନବୀୟ ହୋଇଅଛି। ନାଟିକଟିର ସଂଳାପ ଚରିତ୍ରାନୁସାରୀ ଓ ରସାନୁକୂଳ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ କାବ୍ୟସୁଲଭ ଅତିଭାଷଣଦ୍ୱାରା ଅତିରିକ୍ତ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡିବା ଫଳରେ ତା'ର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତିଶକ୍ତି ଓ ଉଷ୍ମତା ହରାଇ ନିର୍ଜୀବ ଓ ଅନାଟକୀୟ ହୋଇ ପଡିଛି। ସଂଳାପ ଓ ନାଟକୀୟ କ୍ରିୟାକଳାପ ମଧ୍ୟରେ ସମତା ରକ୍ଷିତ ନ ହେବା ଫଳରେ ବହୁସ୍ଥଳରେ ସଂଳାପ ବକ୍ତୃତା ବା ଭାଷଣ ପରି ଶୁଷ୍କ ଓ ନୀରସ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ।

ରାମାଭିଷେକ:

ମହନ୍ତ ବୈଦ୍ୟାରି ରଘୁନାଥ ପୁରୀ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓ ଅନ୍ୟବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରାମଶଙ୍କର ୧୯୪୭ ମସିହାରେ 'ରାମାଭିଷେକ' ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ। ଏହା ଛଅଗୋଟି ଅଭିନୟରେ ବିଭକ୍ତ ଏବଂ ରାବଣବଧଠାରୁ ରାମାଭିଷେକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମୁଦାୟ ବିଷୟ ଏହାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ। ବସ୍ତୁ ସଂସ୍ଥାପନରେ ନାଟ୍ୟକାର 'ରାମବନବାସ' ଭଳି ବାଲ୍ମୀକିକୃତ ରାମାୟଣର ଯଥାଯଥ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ହେଁ 'ରାମବନବାସ'ର ଶିଳ୍ପ ସୌଷ୍ଠବ ଏଥିରେ ରକ୍ଷାକରି ପାରିନାହାନ୍ତି। ବସ୍ତୁ ବିନ୍ୟାସର ସଂଯମ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳାର ଅଭାବ ଏବଂ ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନ କାବ୍ୟ ସୁଲଭ ଦୀର୍ଘଭାଷଣଯୁକ୍ତ ସଂଳାପ ନାଟ୍ୟରସର ସମ୍ୟକ ପରିସ୍ଫୁଟନରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକତା ସୃଷ୍ଟି କରୁଅଛି। ପୁଣି ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଏହାଯାତ୍ରା ସ୍ତରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛି।

କଂସବଧ:

ରାମଶଙ୍କରଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ପୌରାଣିକ ନାଟକ 'କଂସବଧ' ୧୮୯୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହାଏକ ଚରିତ ନାଟକ ଏବଂ ଏଥିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସମଗ୍ର କିଶୋର ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି। ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମହିମା ପ୍ରଖ୍ୟାପନ, ଭଗବତ ଭକ୍ତିର ପ୍ରସାର ଓ ଦୁରାତ୍ମା କଂସର ବିନାଶଦ୍ୱାରା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସତଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ ନାଟକଟିର ମୂଳଲକ୍ଷ୍ୟ। 'କଂସବଧ' ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନର ଉପାୟବିଶେଷ ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ନାଟକଟିର ନାମକରଣ ଯଥାର୍ଥ ହୋଇଅଛି। କଂସର ମୃତ୍ୟୁର ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ସୂଚିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ 'କଂସବଧ' ଏକ ଦୁଃଖାନ୍ତକ ନାଟକ ନୁହେଁ। ଦୁଃଖାନ୍ତକ ନାଟକ ଦର୍ଶକ ପ୍ରାଣରେ ଭୀତି, ଅନୁକମ୍ପା, ଦୁଃଖ ଓ ବେଦନାର ସଂଚାର କରିଥାଏ। କିନ୍ତୁ ସଂଶିତ ନାଟକରେ କଂସର ନିଧନ ଦର୍ଶକ ପ୍ରାଣରେ ଏହାର ବିପରୀତ ଭାବ ଅର୍ଥାତ୍ ହର୍ଷ, ଉଲ୍ଲାସ, ଶାନ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦର ସଂଚାର କରୁଥିବାରୁ କଂସର ପ୍ରୟାଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ନାଟକଟି ଦୁଃଖାନ୍ତକ ହୋଇନାହିଁ। ଏଥିରେ ବୀର,କରୁଣ, ରୌଦ୍ର, ହାସାଦି ବିବିଧ ରସର ସମାବେଶ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଭକ୍ତି ହିଁ ନାଟକର ମୂଳରସ ଏବଂ ଏହି ରସର ପରିସ୍ଫୁରଣ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର ଯତ୍ପରୋନାସ୍ତି ଉଦ୍ୟମ କରିଅଛନ୍ତି। ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚରିତ ନାଟକ ପରି ଏହାର କଥାବସ୍ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିଥିଳବଦ୍ଧ। 'କଂସବଧ' ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ନାଟ୍ୟଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ ନୁହେଁ। ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ହେତୁ ଏହାକୁ ଯାତ୍ରା ଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି କହିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେଁ। ଯାତ୍ରା ସୁଲଭ ଇତରତା ଓ ସ୍ଥୁଳହାସ୍ୟଠାରୁ ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ। ରାମଶଙ୍କରଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ନାଟକଠାରୁ ଏହାର ସଂଳାପ ଅଧିକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ଚରିତ୍ରାନୁକୂଳ ହୋଇଅଛି।

ଚୈତନ୍ୟଲୀଳା:

'ଚୈତନ୍ୟଲୀଳା' ଓଡ଼ିଆରେ ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ଜୀବନୀମୂଳକ ନାଟକ। ଏଥିରେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ବାଲ୍ୟଜୀବନଠାରୁ ପୁରୀ ମହୋଦଧିରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ସମଗ୍ର ଘଟନାବଳୀ ପ୍ରଦତ ହୋଇଅଛି। ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ନାଟ୍ୟକାର ଅପୂର୍ବ କଳା କୁଶଳାତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି। ଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ସେ ଜଣେ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଅତିମାନବ ରୁପେ ଚିତ୍ରଣ ନ କରି ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଓ ଦେଶସେବା ପାଇଁ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିବା ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ଭାବେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି। ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ଏହି ଉନ୍ନତ ଓ ଆଧୁନିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଏ ନାଟକର ପ୍ରଧାନ ବିଶେଷତ୍ୱ। ଆଙ୍ଗିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଚୈତନ୍ୟଲୀଳା ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ନାଟକ ନୁହେଁ, ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ଏହା ନାଟ୍ୟ କାବ୍ୟ।

ବିଷମୋଦକ:

ରାମଶଙ୍କର ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ଦେଶରେ ବିବିଧ ସମସ୍ୟା ସହିତ ସୁପରିଚିତ ଥିଲେ।

ସେ ଯୁଗଥିଲା ସମାଜ ସଂସ୍କାରର ଯୁଗ। ପୁଣି ସତଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଲୋକଚରିତ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇବା ଥିଲା ରାମଶଙ୍କରଙ୍କ ନାଟକ ରାଚନାରଅନ୍ୟତମ ଲକ୍ଷ୍ୟ। ଏହିଥିରୁ ରାମଶଙ୍କର ସାମାଜିକ ନାଟକ ଲେଖିବାର ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିଲେ। ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସାମାଜିକ ନାଟକ 'ବିଷମୋଦକ' ୧୯୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରଚିତ ହୋଇ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା। ଋଣ ଆପାତ ମଧୁରବୋଧ ହେଲେ ହେଁ ପରିମାଣରେ କିପରି ଭୟାବହ ଓ ବିଷମୟ ହୋଇଥାଏ ତାହା ଏହି ନାଟକରେ ଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିବାରୁ ନାଟକର ନାମ 'ବିଷମୋଦକ' ରଖାଯାଇଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ। ନାଟକର ନାୟକ ଚୌଧୁରୀ ସଦାନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ଜଣେ ସଦାଶୟ, ସତ୍ୟବାଦୀ, ଅଥଚ ଆଳସ୍ୟପରାୟଣ ଓ ନିଶାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି। ନିଜର ଆଳସ୍ୟ ଓ ଅପରିମାଣାଦର୍ଶିତା ହେତୁ ସେ ଶେଷରେ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେଲେ। ତାଙ୍କର ଘରଦ୍ୱାର, ଜମିଦାରୀ ସବୁ ନିଲାମ ହୋଇଗଲା।ଶେଷକୁ କାରାବରଣ ରୂପେ ଅପମାନରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଉଥିବାବେଳେ ସହଧର୍ମିଣୀ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା ଦେବୀଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିମତା ଓ ତ୍ୟାଗ ହେତୁ କାରାବରଣ ରୂପ ଆସନ୍ନ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ଏବଂ ଜୀବିକାର୍ଜନର ଉପାୟାନ୍ତର ନ ଦେଖି ନୀଳାଚଳ ପଥର ପଥିକ ହେଲେ। ନାଟକଟିର ବସ୍ତୁ ବିନ୍ୟାସରେ ଅନୁସୃତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତା ଓ ପରିମିତତା ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ। ମହାଜନ ଧନପତି ଭଗତର କୃପଣତା ଓ କ୍ରୁରତା, ଗୁମାସ୍ତା ବଂଶୀଧର ଓ ନିଶାକରଙ୍କର ଧୂର୍ତ୍ତତା ଓ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ଏବଂ ଜମିଦାର ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ସରଳତା, ସାଧୁତା ଓ ଅପରିଣାମଦର୍ଶିତା ଏବଂ ଜମିଦାରଙ୍କ ପତ୍ନି ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟାଙ୍କର ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଓ ବୁଦ୍ଧିମତାର ଚିତ୍ରଣରେ ନାଟ୍ୟକାର ଅପୂର୍ବ କଳାପାଟବ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି। ସଂଳାପ ବାହୁଲ୍ୟବର୍ଜିତ, ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ଚରିତ୍ରାନୁକୂଳ ହୋଇଅଛି। ନାଟ୍ୟରୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ନାଟକଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। ଏଥିରେ ନାଟ୍ୟକାର ପୂର୍ବାନୁସୃତ କେତେକ ନାଟ୍ୟରୀତି ପରିହାର କରି ନୂତନ ନାଟ୍ୟରୀତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି। ସଂସ୍କୃତ ନାଟକର ପ୍ରସ୍ତାବନା ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ନାଟ୍ୟକାର ଏଥିରେ ଇଂରାଜୀ ନାଟ୍ୟରୀତିର ଅନୁସରଣରେ ଏକ ଆଭାସ ସଂଯୋଜିତ କରିଅଛନ୍ତି। ଗ୍ରୀକ୍ ନାଟକ କୋରସ ବା ସମବେତଗାନ ଅନୁକରଣରେ ଏଥିରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଆଦୃଷ୍ଟ କୁମାରୀମାନଙ୍କ ଗାନର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି। ହାସ୍ୟରସର ଉତ୍ସ ବିଦୂଷକ ଚରିତ୍ରକୁ ବିଦାୟ ଦିଆଯାଇ ସାଧାରଣ ଚରିତ୍ରଗୁଡିକର ସ୍ୱାଭାବିକ କଥୋପକଥନ ମାଧ୍ୟମରେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିର ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି। ନାଟକଟି ସଂସ୍କାରମୂଳକ ଓ ପ୍ରଚାରଧର୍ମୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ନାଟ୍ୟଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ନ ପାରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ।

ଯୁଗଧର୍ମ

ଏହି ନାଟକର ରଚନା ଅନେକ ଆଗରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ୧୯୦୧ ମସିହାରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା। ଏହାର ବସ୍ତୁ ନିର୍ବାଚନ ଓ ନାମକରଣରେ ନାଟ୍ୟକାର ବଙ୍ଗଳାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ଦେବୀପ୍ରସନ୍ନ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଯୁଗଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବକ୍ତୃତାରୁ (୧୮୯୧) ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରିଥିବା ବିଷୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଗିରିଜା ଶଙ୍କର ରାୟ ସ୍ୱରଚିତ 'ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟକଳା' ପୁସ୍ତକରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି। ଦରିଦ୍ର କୃଷକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦର ରୂପସୀ କନ୍ୟା ରାଣୀ ଦୁରାତ୍ମା, ପାପାଚାରୀ ମଠାଧୀଶ ଉଦ୍ଧବ ଦାସଙ୍କ ଦୁର୍ବାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲାଳସାର ଶରବ୍ୟ ହୋଇଛି। ବାବାଜି ହରିଦାସ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ପ୍ରେମମୟଙ୍କ ସହୟତା କ୍ରମେ ସେ ଏହି ବିପଦରୁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ କୁସଂସ୍କାରାଚ୍ଛନ୍ନ ସମାଜପତିମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଓ ତା'ର ପରିବାର ସମାଜରୁ ବାସନ୍ଦ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ରାଣୀର ବିବାହରେ ଘୋର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି। ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଅଗତ୍ୟା ବାଧହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଛି ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମ ପଦ୍ଧତି ଅନୁଯାୟୀ ରାଣୀର ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି। ନାଟକଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ସଂସ୍କାରକମୂଳକ ଓ ପ୍ରଚାରଧର୍ମୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାଟ୍ୟଗୁଣ କେତେକାଂଶରେ ବ୍ୟାହତ ହୋଇଛି। ବାବାଜୀ ହରି ଓ ରାଧୀକୁ ଡରାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ଦୃଶ୍ୟରେ ନାଟକଟି ପ୍ରହସନର ସ୍ତରକୁ ଓହ୍ଲାଇଛି। ଏହାର ବସ୍ତୁ ବିନ୍ୟାସ ଶିଥିଳବନ୍ଧ ଓ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ ହେଁ ସମସାମୟିକ ଉତ୍କଳ ଗ୍ରାମ୍ୟଜୀବନର ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ନାଟ୍ୟକାର ଏଥିରେ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବାସ୍ତବ ଓ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇଛି। ଜଳକର ଆଦାୟରେ ନିମ୍ନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର ଦ୍ୱାରା ତହସିଲ ପଂଚାୟତଙ୍କ ଜୁଲମ୍, ଜମିଦାରଙ୍କ ସିରସ୍ତାରେ କାମ କରୁଥିବା ଗୁମାସ୍ତାମାନଙ୍କର ଉତ୍ପୀଡନ ଏବଂ ଧର୍ମାଧିକାରୀମାନଙ୍କର ନୈତିକ ସ୍ଖଳନ ଓ ବ୍ୟଭିଚାର ଇତ୍ୟାଦି ସାମାଜିକ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଉଦ୍‌ଘାଟନରେ ନାଟ୍ୟକାର ଅପୂର୍ବ ସାହସିକତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି। ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ମତରେ ନାଟକ କେବଳ କ୍ଲାନ୍ତି ଅପନୋଦନ ଓ ଚିତ ବିନୋଦର ସାମଗ୍ରୀ ବିଶେଷ ନ ହୋଇ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଓ ଜାତୀୟ ପୁନର୍ନିର୍ମାଣରେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିବା ବିଧେୟ।

କାଂଚନମାଳୀ

୧୯୦୩ରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳ ଇତିହାସରେ ଏକ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ଘଟଣା। ଏହା ରାଜ୍ୟ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନବୀନ ଉତ୍ସାହ ଓ ନୂତନ ପ୍ରେରଣା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା। ଏହି ପ୍ରେରଣାର ଫଳ ହେଉଛି 'କାଂଚନମାଳୀ'। ଏହାର ରଚନା ଓ

ଅଭିନୟକାଳ ହେଉଛି ୧୯୦୪ ମସିହା। 'କାଂଚନମାଳୀ' ଓଡ଼ିଆରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ରାଜନୈତିକ ନାଟକ। ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଜାତୀୟ ଚେତନା ଏବଂ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସହିତ ଉତ୍କଳର ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଏହା ରଚିତ ହୋଇଅଛି। ଜାତୀୟ ଐକ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର, ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଉନ୍ନତିବିଧାନ, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ଓ ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ ପାଇଁ ଆଦି ସଂସ୍କାରମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଜାତୀୟ ଜୀବନର ନବନିର୍ମାଣ ଏ ନାଟକର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ।

କାଂଚନମାଳୀ ଏକ ନୋଳିଆ କନ୍ୟା। ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର (ଇତିହାସର ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ନୁହଁନ୍ତି) ତାକୁ ଚିଲିକାରେ ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିବାବେଳେ ଉଦ୍ଧାରକରି ନିଜର ପାଳିତା କନ୍ୟାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ଲୋକଲୋଚନର ଗୋଚରକୁ ଆଣିଛନ୍ତି। ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରେରଣା ଓ ପ୍ରଗତିବାଦୀ ଯୁବକ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କର ସହଯୋଗରେ କାଂଚନମାଳୀ ସମାଜର ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ ପାଇଁ ଆଗେଇ ଆସିଛି। ଶେଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ ସହିତ କାଂଚନମାଳୀର ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି। ଏହି ନାଟକରେ ନାଟ୍ୟଶିଳ୍ପ ଅପେକ୍ଷା ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏବଂ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି। ଫଳରେ ନାଟକୀୟ ଦ୍ୱନ୍ଦ ଓ ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ ବ୍ୟାହତ ହୋଇଛି। ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ତତ୍ୱ ଓ ମତବାଦର ବାହକ ହେବା ଫଳରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଜୀବ ଓ ପ୍ରାଣହୀନ ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି। ତତ୍ୱ ଓ ମତବାଦ ଦୃଷଟିରୁ କାଂଚନମାଳୀର ମୂଲ୍ୟ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି ନାଟ୍ୟକଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ବିଶେଷ ଉପରକୁ ଉଠିପାରି ନାହିଁ। ଏଥିରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ଆଭାସ କ୍ଷୀଣ ଓ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ଦୁର୍ବଳ। ସଂଳାପ ପ୍ରାଣହୀନ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ନିରସ ଓ ଗଦ୍ୟଭାବାପନ୍ନ।

ଲୀଳାବତୀ :

ଏହାର ରଚନା ଓ ଅଭିନୟ କାଳ ୧୯୧୨। ଏଥିରେ ବାଳବିଧବା ଲୀଳାବତୀର ଜୀବନ କାହାଣୀ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି। ମାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଧନୀକ କନ୍ୟା ଲୀଳାବତୀ ରାଜ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାରକୁ ନିଜ ଜୀବନର ବ୍ରତ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛି। ଶେଷରେ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ସ୍ୱାମୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଯତ୍ନରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ମାଧବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି। ବିଧବା ବିବାହର ଯଥାର୍ଥତା ପ୍ରତିପାଦନ ଏ ନାଟକର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ। ରାମଶଙ୍କରଙ୍କର ଅପର ତିନିଗୋଟି ସାମାଜିକ ନାଟକ ସଦୃଶ ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟମୂଳକ ଓ ସଂସ୍କାରଧର୍ମୀ ନାଟକ। ଆଦର୍ଶ ଓ ମତବାଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏହି ନାଟକର ମୂଳଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ଶିଳ୍ପ ପାଟବ ତଥା ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଛି। ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ନାଟକୀୟ ସଂଳାପର ସ୍ୱାଭାବିକତା କେତେକାଂଶରେ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି।

ଉପରୋକ୍ତ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ରାମଶଙ୍କର 'ବଡ଼ଲୋକ' ଓ 'ବିଶ୍ୱଯଜ୍ଞ' ନାମରେ ଦୁଇଟି ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ। ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଓ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ତଥା ବଙ୍ଗ ବିଚ୍ଛେଦ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ଯାତ୍ରା ଦୁଇଟି ରଚିତ ହୋଇଥିଲା। ଯାତ୍ରା ହେଲେ ହେଁ ପ୍ରସ୍ତାବନା, ଅଦୃଷ୍ଟ କୁମାରୀ ସଙ୍ଗୀତ, ଅଙ୍କ ଓ ଦୃଶ୍ୟ ବିଭାଗ ପଟ୍ଟପରିବର୍ତନ ଇତ୍ୟାଦି ନାଟକର ବିବିଧ ଆଙ୍ଗିକର ପ୍ରୟୋଗ ଏଗୁଡ଼ିକରେ କରାଯାଇଛି।

ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଆମୋଦ ସଙ୍ଗେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଥିଲା ରାମଶଙ୍କରଙ୍କର ନାଟକ ରଚନାର ମୂଳଲକ୍ଷ୍ୟ। ତାହାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ମୁଖବନ୍ଧରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି "ସତ୍‌ଶିକ୍ଷାଦେବୀ ମୋର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିବାରୁ ଦେବ, ସ୍ମୃତି ତଥା ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଭାଗବତ, ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ, ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଓ ଇତିହାସ ପାଠକରି ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ତହିଁରୁ ସ୍ୱାଦୁ ନାଟକ ଆକାରରେ ବାଢ଼ିଅଛି।" ଶିକ୍ଷା ବା ଆଦର୍ଶ ଅସ୍ପୃହଣୀୟ ନୁହେଁ। ଯଥାର୍ଥରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାବ୍ୟ ମାତ୍ରେ ପରିମାଣରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ। ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ଭରତ ଲୋକଶିକ୍ଷାକୁ ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି। ସେଥିପାଇଁ ଯେ ଏହା ନାମ ରଖିଅଛନ୍ତି ନାଟ୍ୟବେଦ। ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଯେ ବେଦ ସଦୃଶ ନାଟକ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଓ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ। କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠି ଶିକ୍ଷା ଓ ଆଦର୍ଶ ନିୟମ ନ ହୋଇ ନିୟାମକର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରେ ସେଠି କଳା ବ୍ୟାହତ ହୁଏ। ତାହା ଜୀବନଧର୍ମୀ ଓ ସୃଷ୍ଟିଧର୍ମୀ ନ ହୋଇ ପ୍ରଚାର ଓ ସଂସ୍କାରଧର୍ମୀ ହୋଇପଡ଼େ। ରାମଶଙ୍କରଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ନାଟକର ଦଶା ତାହାହିଁ ହୋଇଛି। କଳାର ପ୍ରୟୋଜନ ସେମାନେ ମେଂଟାଇଛନ୍ତି ସିନା କାଳଜୟୀ ହୋଇପାରିନାହାନ୍ତି। ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ନାଟକ ଆଜିକାର ରଙ୍ଗମଂଚରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଚଳ ବୋଲି କହିଲେ ଭୁଲ ହେବନାହିଁ। ତତ୍ୱ ଓ ମତବାଦ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ଫଳରେ ତାହାଙ୍କ ନାଟକର ଚରିତ୍ରସମୂହ ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ନିର୍ଜୀବ ଓ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି। ମୁଣ୍ଡଟେକି କଥା କହିବାକୁ ଆଜି ସେଗୁଡ଼ିକର ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ। ଅଥଚ ତାହାଙ୍କ ସାମସମୟିକ ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଏହାର ଠିକ୍ ଓଲଟା। ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଜି ବି ଜୀବିତ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର କଣ୍ଠଧ୍ୱନି ଆଜି ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ। ରାମଶଙ୍କରଙ୍କର ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ଯେ କେବଳ ଦୁର୍ବଳ ତାହା ନୁହେଁ ସଂଳାପ ଓ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ବହୁ ତ୍ରୁଟିଯୁକ୍ତ। ଦୀର୍ଘ ଭାଷଣ, ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି ଏବଂ କାବ୍ୟ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ସୁଲଭ ଅତିଶୟୋକ୍ତିଦ୍ୱାରା ତାହା ଏପରି ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ଯେ ନାଟକରେ ଗତି ଓ ଶକ୍ତିର ସଂଚର କରାଇବା ପାଇଁ ତାହା ସର୍ବଥା ଅକ୍ଷମ। ଫଳରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ନାଟକୀୟ ସଂଳାପ କେବଳ ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି ସମ୍ବଳିତ କଥୋପକଥନରେ

ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇଅଛି । ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦର ଯଥେଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାରଦ୍ୱାରା ସଂଳାପ ତା'ର ସ୍ୱାଭାବିକତା ହରାଇ କୃତ୍ରିମ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ସଙ୍ଗୀତର ବାହୁଲ୍ୟ ତାଙ୍କ ନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ଯାତ୍ରା ସ୍ତରକୁ ଘେନି ଯାଇଛି । ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଗଦ୍ୟ ଧର୍ମୀ, ତେଣୁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ପାଇଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ । ଏହି ସମସ୍ତ ତ୍ରୁଟି ବିଚ୍ୟୁତି ସତ୍ତ୍ୱେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଜନକ ଓ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ରୂପେ ରାମଶଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଚିର ନମସ୍ୟ । ଅଗାଧ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋକ ସ୍ତମ୍ଭ ଭଳି ସେ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିବା ନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାର ସମୂହ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ନିମ୍ନରେ ରାମଶଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଇଥିବା କେତୋଟି ନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଉଅଛି ।

ନାଟକରେ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଥମେ ରାମଶଙ୍କର ହିଁ କରିଥିଲେ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଭଙ୍ଗ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ପରେ ଏବେ ତାହା ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ନାଟକରେ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରୟୋଗ ମୂଳରେ ଅଛି ଯାତ୍ରାର ପ୍ରଭାବ । ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ନାଟକକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସଙ୍ଗୀତ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଏକ ଅଭିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଗ୍ରୀକ୍ କୋରସ ବା ସମବେତ ଗାନର ଅନୁକରଣରେ ରାମଶଙ୍କର ଯେଉଁ ଅଦୃଷ୍ଟ କୁମାରୀମାନଙ୍କର ଗାନ ପ୍ରଚଳନ କରାଇଥିଲେ ତାହା ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର କଳେବର ମଣ୍ଡିତ କରିଥିଲା । ଦୀର୍ଘ ପ୍ରସ୍ତାବନା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଭାସ ସଙ୍ଗୀତ ଦ୍ୱାରା ନାଟକୀୟ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଅବତାରଣା ରୀତି ରାମଶଙ୍କର ହିଁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବହୁ ବରେଣ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର ଏହାର ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାହା ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ବିଦୂଷକ କିମ୍ବା ସେହିପରି କୌଣସି ଟାଇପ୍ ଚରିତ୍ରର ଅବତାରଣା ବିନା ନାଟକ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସାଧାରଣ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ କଥୋପକଥନ ମାଧ୍ୟମରେ ହାସ୍ୟରସର ସୃଷ୍ଟିର ଆଧୁନିକ ପଦ୍ଧତି ରାମଶଙ୍କର ପ୍ରଥମେ ତାହାଙ୍କ ସାମାଜିକ ହାସ୍ୟରସର ସୃଷ୍ଟିର ଆଧୁନିକ ପଦ୍ଧତି ରାମଶଙ୍କର ପ୍ରଥମେ ତାହାଙ୍କ ସାମାଜିକ ନାଟକଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

- ମହାରଣା, ସୁରେନ୍ଦ୍ର – ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ, ଓଡ଼ିଶାବୁକ୍‌ଷ୍ଟୋର, ବିନୋଦବିହାରୀ, କଟକ-୭୫୩୦୦୨, ୧ମ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୦୧, ୨ୟ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୧୦, ୩ୟ ସଂସ୍କରଣ -୨୦୧୫.
- ଦାଶ, ସର୍ବେଶ୍ୱର – ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧ମ ସଂସ୍କରଣ – ୧୯୮୧ ।
- ମହାପାତ୍ର, ପ୍ରେମାନନ୍ଦ- ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବୁକ୍‌ଷ୍ଟୋର, ବିନୋଦା ବିହାରୀ, କଟକ-୨, ୫ମ ସଂସ୍କରଣ ୨୦୧୯ ।

❖ ❖ ❖